

OVERGANGE MELLEM GRUNDSKOLE OG UNGDOMSUDDANNELSE

Vidensnotat

Indhold

3 En god overgang kræver en fokuseret indsats, både i grundskolen og i ungdomsuddannelserne

5 Sæt fokus på elevernes læring og refleksion i vejledningsforløbene i udskolingen

10 Sæt fokus på elevernes sociale og faglige tilhørsforhold til ungdomsuddannelsen

15 Forslag til videre læsning

En god overgang kræver en fokuseret indsats, både i grundskolen og i ungdomsuddannelserne

Dette vidensnotat præsenterer, forklarer og eksemplificerer en række fund fra centrale studier, der kan understøtte vejledere, lærere og ledelser i grundskolen og i ungdomsuddannelserne, når de arbejder med elevernes overgange fra udskolingen til ungdomsuddannelsen.

Hvad er en god overgang mellem grundskole og ungdomsuddannelse? Hvordan skaber vi i grundskolen det bedst mulige afsæt for, at eleverne vælger en ungdomsuddannelse, der er rigtig for dem? Hvordan understøtter vi, at eleverne kommer godt i gang med den ungdomsuddannelse, de har valgt?

Dette vidensnotat fremhæver fund fra centrale studier, der peger på, hvordan de centrale aktører i grundskolen og i ungdomsuddannelser igennem en fokuseret indsats kan understøtte, at elever får den bedst mulige overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Overgangen understøttes både i grundskolen og i ungdomsuddannelsen

En succesfuld overgang handler ikke kun om, at eleven vælger rigtigt eller kommer godt i gang med ungdomsuddannelsen. Snarere skal elevens valg af ungdomsuddannelse betragtes som en læringsproces, der starter tidligt

i grundskolen og fortsætter i ungdomsuddannelsen. I denne proces er det vigtigt, at der tages højde for den enkelte elevs behov for støtte og vejledning. Den udvalgte litteratur peger på, at udsatte, uafklarede eller fagligt udfordrede unge har et særligt behov for støtte i overgangen.

Notatet her skal bidrage til, at både grundskolens og ungdomsuddannelsernes lærere, vejledere og ledere kan arbejde med at understøtte elevernes overgang mellem de to uddannelsessteder. Både i grundskolen og i ungdomsuddannelsen er det væsentligt at have blik for, at man løser én samlet opgave, der begynder, når eleverne går i grundskole, og fortsætter i ungdomsuddannelsen.

Gode overgange – kort fortalt

Notatet fokuserer på to centrale aspekter af elevernes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse. Det handler om at:

1. Tilrettelægge sammenhængende vejledningsaktiviteter med afsæt i elevernes behov og med fokus på, at eleverne lærer om deres egen relation til uddannelse og job i forbindelse med valg af ungdomsuddannelse og afslutning af grundskolen.

2. Understøtte, at eleverne allerede tidligt i ungdomsuddannelsen føler sig socialt og fagligt inkluderet og motiveret for at deltage i undervisningen.

På de kommende sider uddybes de to aspekter af gode overgange. I notatet formidles både pointer fra centrale studier og konkrete eksempler på aktiviteter, der understøtter elevernes afslutning af grundskolen og opstart i ungdomsuddannelsen. Vil du vide mere, kan du hente inspiration i den komplette litteraturliste eller se de forslag til videre læsning, som er anført bagest i notatet.

Godt at vide, når du læser

Dette vidensnotat er baseret på en vidensopsamling gennemført for Undervisningsministeriet af Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) i 2017. Vidensopsamlingens metode og den komplette og anvendte litteraturliste findes her: www.eva.dk/viden-om.

Dette vidensnotat skal – med afsæt i vidensopsamlingen – bidrage til at give udskolingslærere, ungdomsuddannelseslærere, vejledere, ledere og andre aktører, der arbejder med overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse, et lettilgængeligt overblik over den aktuelle litteratur om gode overgange fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Notatets første del omhandler elevernes afslutning af grundskolen, mens anden del handler om elevernes opstartsfase i ungdomsuddannelsen.

Notatet henvender sig til både grundskole og ungdomsuddannelser, da viden om processer, vejledningstiltag og andre understøttende elementer i hele overgangsprocessen udgør et vigtigt grundlag for arbejdet med overgange på tværs af grundskole og ungdomsuddannelse.

I slutningen af hvert af de to kapitler finder du en boks med en opsummering af de centrale fund fra den udvalgte litteratur.

Pointerne, som præsenteres i dette vidensnotat, er udvalgt, fordi de er af høj kvalitet, og fordi de kan være med til at inspirere det daglige arbejde, herunder arbejdet med vejledning og overgange. Men de fortæller ikke det hele. Brug derfor gerne notatet som afsæt for videre læsning.

Sæt fokus på elevernes læring og refleksion i vejledningsforløbene i udskolingen

Grundskolen kan understøtte en god overgang til ungdomsuddannelse med et sammenhængende vejledningsforløb med fokus på, at hver elev skal lære noget om sig selv i relation til uddannelser og jobfunktioner.

Når elevers valgproces i udskolingen bliver en læreproces, der understøtter deres selvrefleksion i relation til uddannelse, arbejdsliv og jobfunktioner, er de godt på vej til en ungdomsuddannelse. Når vejledere og lærere tager afsæt i den enkelte elev og samtidig er opmærksomme på, at valgprocessen foregår både i vejledningen, i undervisningen og i hjemmet, kan det bidrage til en god overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Sæt fokus på elevernes læring og refleksion

Det har positiv betydning for elevernes overgangsproces, når vejledning har fokus på, at eleverne skal lære noget om sig selv i relation til ungdomsuddannelse og job frem for alene at skulle vælge ungdomsuddannelse (Pless, Juul & Katznelson, 2016; Poulsen, Thomsen, Buhl & Hagmayer, 2016). Den udvalgte litteratur peger på, at der i vejledningen skal være fokus på tre aspekter:

1. At udvide elevernes perspektiv på uddannelse
2. At hjælpe eleverne med at udforske arbejdslivet
3. At hjælpe eleverne til at forstå sig selv og reflektere over sig selv i relation til uddannelse og job.

Når eleverne reflekterer over deres uddannelsesvalg, udvider det deres perspektiver på egen valgproces. Med denne refleksion i fokus kan vejled-

ningen også imødekomme elever, der oplever allerede at have truffet et valg om en ungdomsuddannelse. Disse elever finder ellers let vejledningen overflødig og meningsløs (Poulsen et al., 2016).

Vejledningen får et nyt perspektiv

Fokus på elevernes læring i vejledningen bliver i nogle studier beskrevet som et perspektivskifte. Det indebærer, at fokus i mindre grad er på, hvad eleverne vælger, og i højere grad er på, at eleverne udforsker deres valg. Perspektivskiftet handler om, at vejledere og lærere sætter fokus på, at eleverne lærer at reflektere og træffe kompetente valg. Dette kan ske ved at sikre, at der er afsat tid til, at eleverne forbereder sig forud for vejledningsaktiviteter og efterfølgende bearbejder de erfaringer, de gør sig undervejs i vejledningsaktiviteten (Poulsen et al., 2016; Slottved et al., 2016). Aktiviteterne knyttes an til en refleksion, hvor eleverne hver for sig eller fælles forholder sig til spørgsmål som:

- Hvordan var mit møde med uddannelsen eller arbejdspladsen?
- Hvad lærte jeg af besøget?

Tilpas vejledningsforløbene til den enkelte elev

De udvalgte studier peger på, at det er vigtigt, at vejledere og lærere har fokus på den enkelte elevs behov for vejledning, når der lægges en plan for vejledningsforløbet (Christensen & Larsen, 2011; Wollscheid, 2010). Det er hensigten, at uddannelsesparathedsvurderingen skal fungere som grundlag for en sådan plan, da vejlederen i den forbindelse skal vurdere, om den enkelte elev er uddannelsesparat eller ej og dermed ifølge vejledningslovgivningen har mulighed for at modtage individuel vejledning eller skal have kollektiv vejledning.

Ud over kollektiv og individuel vejledning arbejder vejledere med fx brobygning til ungdomsuddannelse og praktikforløb på en arbejdsplads. De forskellige typer af vejledning har forskellige styrker, som vejlederen skal kende. Med afsæt i uddannelsesparathedsvurderingen såvel som et kendskab til eleverne og deres overvejelser vedrørende overgangen til en ungdomsuddannelse kan vejlederen vurdere, hvilke elever der har brug for personlige samtaler, hvem der har brug for faglig

støtte, hvem der har brug for at opleve miljøet på fx en erhvervsuddannelse, og hvem der har brug for at afprøve sig selv i et konkret arbejdsfællesskab på en arbejdsplads. I den forbindelse peger litteraturen på, at det er vigtigt, at vejlederen har øje for, om elever, der oplever udfordringer i udskolingen, har en realistisk plan for deres uddannelsesforløb og selv får en tro på, at de kan gennemføre ungdomsuddannelsen (Görllich, Katznelson, Hansen, Rostholm, & Svarer, 2016).

Vær opmærksom på styrker ved forskellige typer vejledningssamtaler

Forskellige typer af vejledningssamtaler har forskellige styrker, som er vigtige at have for øje, når vejledningen planlægges og gennemføres.

Overgangen fra grundskole til en ungdomsuddannelse er særligt svær for elever med faglige, sociale eller personlige udfordringer. Flere steder i den udvalgte litteratur fremhæves den individuelle samtale med en vejleder som det vejledningstiltag, der har størst betydning for udsatte elever, der skal fastholdes i uddannelsessystemet og have en god overgang fra grundskole

Rammer for vejledningsaktiviteter i udskolingen

Uddannelsesparathedsvurderingerne er iværksat med det formål at give skoler og Ungdommens Uddannelsesvejledning (UU) mulighed for at støtte elever, der ikke umiddelbart vurderes at have de nødvendige forudsætninger for at kunne begynde på en ungdomsuddannelse efter grundskolen. Vurderingsprocessen indledes i 8. klasse, hvor skolen skal vurdere elevernes faglige, personlige og sociale forudsætninger for at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse. Alle tre kriterier skal være opfyldt, for at eleverne kan vurderes uddannelsesparate til optagelse på den ungdomsuddannelse, som de ønsker.

Når en elev vurderes ikke-uddannelsesparat i 8. klasse, er det en foreløbig vurdering og et afsæt for at iværksætte en målrettet indsats, hvor elev, skole, forældre og UU i samarbejde arbejder hen imod, at eleven bliver uddannelsesparat i 9. eller 10. klasse. Som en del af den vejledningsmæssige indsats får de elever, der er vurderet ikke-uddannelsesparate, mulighed for at få individuel vejledning, hvilket ikke gælder for uddannelsesparate elever.

Elever, som starter i 8. klasse i skoleåret 2017/18 og efterfølgende år, skal udarbejde en studievalsportfolio om deres udbytte af de gennemførte vej-

ledningsaktiviteter. Portfolioen skal, med udgangspunkt i disse aktiviteter, afspejle elevens refleksioner over egne uddannelsesønsker på baggrund af selvindsigt, viden og erfaringer med de ønskede uddannelser.

Emnet uddannelse og job skal understøtte vejledningen og indgår i undervisningen i grundskolen. Den faglige og pædagogiske formidling af emnet tilrettelægger skolen sammen med UU, og den skal tilpasses de forskellige klassetrin.

til ungdomsuddannelse. Denne vejledningsform er personlig og kan tilpasses den enkelte elev. Selvom elever udtrykker, at de er glade for den individuelle vejledning, peges der i flere studier på, at vejlederen i nogle tilfælde kan komme til at dominere de individuelle samtaler. Derfor er det vigtigt, at vejlederen ikke bliver for styrende, men i stedet er åben over for at tale om de emner, der fylder hos eleven (Christensen & Larsen, 2011).

Gruppevejledning har blandt andet den fordel, at det er muligt at facilitere samtaler og diskussioner mellem eleverne. Særligt er det værdifuldt, når vejlederen tilrettelægger gruppevejledningen, så det bliver et refleksionsrum, hvor eleverne kan dele erfaringer og hente inspiration hos hinanden. Den udvalgte litteratur peger på, at en særlig styrke ved gruppevejledningen er, at eleverne her kan få øje på, at de ikke står alene med tvivl og bekymringer om, hvilken uddannelse de skal vælge. Gruppevejledningen kan på den måde anvendes til at hjælpe eleverne med at håndtere den usikkerhed, der ofte følger med i forbindelse med valg og overgangsprocesser (Christensen & Larsen, 2011; Pless et al., 2016; Poulsen, 2014).

Kollektiv vejledning i klassen kan anvendes til formidling af informationer, til oplæg af repræsentanter fra virksomheder eller ungdomsuddannelser eller som introduktion til informationssøgning på hjemmesider. I den sammenhæng understreger nogle studier, at den kollektive vejledning også har begrænsninger, og at kollektiv vejledning, der fx foregår på hjemmesider eller på andre måder er computer- eller internetbaseret, ikke bør stå alene, men bør kombineres med andre vejlednings tiltag (Christensen & Larsen, 2011).

Tilbyd aktive vejledningsaktiviteter

Erhvervspraktik, besøgsdage på arbejdspladser, introduktionskurser i 8. klasse til ungdomsuddannelser, brobygning til ungdomsuddannelser i 9. og 10. klasse og andre aktive vejledningsaktiviteter giver eleverne erfaringer med at indgå i et studiemiljø eller giver en forsmag på

indholdet af en arbejdsdag. Derfor kan denne type af overgangsaktiviteter understøtte elevernes læring og få en væsentlig betydning for eleverne, når de skal vælge ungdomsuddannelse. De praktiske erfaringer er væsentlige for elevernes forudsætninger for at kunne reflektere over, hvad de er gode til, og hvad der interesserer dem, når de vælger en ungdomsuddannelse (Christensen & Larsen, 2011). Den udvalgte litteratur peger i den forbindelse på, at det er afgørende, at brobygning og praktik organiseres, så der er en god kommunikation mellem fx skole og arbejdspladser, og at vejleder eller lærer følger op på forløbet med spørgsmål, der understøtter elevens refleksionsproces (Christensen & Larsen, 2011; Poulsen et al., 2016). Læringsperspektivet og elevernes refleksion over vejledningsaktiviteter kan understøttes ved hjælp af cirkulære spørgsmål efter en vejledningsaktivitet. I stedet for primært at bede eleven om at svare på spørgsmålet "var den uddannelse noget for dig?" eller "er det et job, du kunne tænke dig?" kan vejledere og lærere spørge:

- Hvad oplevede du?
- Hvad lærte du om virksomheden?
- Hvad lærte du om ungdomsuddannelsen? Om arbejdslivet? Om dig selv?

Elevernes motivation kan styrkes, ved at eleverne får sat konkrete billeder på, hvordan hverdagen er anderledes på en ungdomsuddannelse eller på en arbejdsplads sammenlignet med deres grundskolehverdag. Via brobygning får eleven et større indblik i uddannelsesmuligheder, og hvad de indebærer (Høgh, Schlüntz, & Pedersen, 2016; Poulsen et al., 2016), mens praktik på arbejdspladser tilbyder et brud med de vante skolerutiner, samtidig med at det giver et indblik i forskellige jobfunktioner. Praktikken kan være med til at ryste op i vage og måske stereotype forestillinger om forskellige jobområder, og eleverne får her en mere nuanceret viden om, at uddannelser kan føre til mange forskellige typer job og karriereforløb, ligesom de får en forståelse af sig selv i relation til jobområdet eller -funktionen (Pless et al., 2016).

Vejledere og lærere skaber sammenhæng i vejledningsforløbene

Vejledningssamtaler og -aktiviteter i udskolingen bør være en del af et forløb, der samlet set sætter gang i refleksioner hos eleverne. En af de vigtigste enkeltfaktorer i vejledningen er, at vejledere og lærere skaber en sammenhæng mellem forskellige vejledningssamtaler og -aktiviteter og undervisningen (Katznelson & Pless, 2008). Dette fordrer et tæt samarbejde mellem vejledere og lærere og en forståelse af, at det ikke kun er vejlederens opgave at understøtte elevernes valgproces.

Flere studier understreger i den forbindelse, at det er en fordel at integrere vejledningsaktiviteterne i læreplanerne eller skolens øvrige aktiviteter, så eleverne oplever sammenhæng mellem vejledningsaktiviteter og undervisning (Christensen & Larsen, 2011; Poulsen et al., 2016). Fx kan danskfaglige mål om genre og forskellige teksttyper komme i spil, hvis eleverne under et virksomhedsbesøg får til opgave at finde og identificere forskellige teksttyper i virksomhedens skrevne kommunikation, fx reklamemateriale, kundeanalyser og lignende (Poulsen et al., 2016).

Kombinér forskellige typer af vejledningssamtaler og -aktiviteter

Kombinationen af flere forskellige typer af vejledningssamtaler og -aktiviteter har betydning for elevernes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse, herunder elevernes beslutningskompetence og afklaringsproces. Den udvalgte litteratur peger på, at eleverne støttes bedst muligt i valgprocessen, når de mødes af et vejledningsforløb, der er sammensat af forskellige typer af samtaler og aktiviteter. På den måde tilgodeser vejledningen de enkelte elever bedst muligt (Christensen & Larsen, 2011).

Fokusér på vejledernes, lærernes og forældrenes forskellige roller

Elevernes valgproces er ikke en afgrænset lineær proces. Snarere udgøres elevernes valgproces af en hel vifte af sociale processer, der spiller ind i forhold til valg af uddannelse. Processerne spiller sammen med elevernes livssituation og præges af de sociale relationer og sammenhænge, de er i. Derfor spiller både lærere, vejledere og forældre vigtige, men forskellige, roller i overgangen (Nielsen & Katznelson, 2009).

Vejlederen skal planlægge vejledningsforløb og skabe gode relationer til eleven

Vejledere spiller en vigtig rolle i arbejdet med elevers overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse. Relationen mellem vejleder og elev er grundlaget for den tillid, der betyder, at vejlederen kan hjælpe den enkelte elev (Buland et al., 2011; Christensen & Larsen, 2011).

Ud over stærke relationskompetencer kalder de opgaver, som vejlederen står over for, på en række andre kompetencer:

1. Vejlederen planlægger og koordinerer den vejledning, der er relevant for den enkelte elev. Vejlederen kan fx bidrage til, at brobygningsforløbene indgår i et samlet vejledningsforløb, der følges op af refleksion over læringen i brobygningen.
2. Vejlederen hjælper eleverne med deres informationssøgning. Uddannelseslandskabet er komplekst, men den udvalgte litteratur peger på, at vejlederen ikke må være den, der sidder med alle svarene på elevernes spørgsmål eller undren. I stedet er det vigtigt, at vejlederen har kompetencer inden for informations-

søgning og formidling og kan hjælpe eleverne med at søge efter svar. Det kan fx være at hjælpe eleverne til at anvende UddannelsesGuiden (ug.dk) til at søge svar på, hvad der forventes på de specifikke uddannelser, og hvilke job- og videreuddannelsesmuligheder uddannelserne retter sig mod.

3. Vejlederen forholder sig til de sociale eller personlige problemstillinger, som nogle elever kæmper med i forhold til overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse. Fx at vejlederen med afsæt i sit kendskab til den enkelte elevs behov guider eleven i retning af en ungdomsuddannelse eller et uddannelsesstilbud, der kan hjælpe eleven med at få billeder på forskellige uddannelsesmiljøer. Desuden kan vejlederen om nødvendigt henvise eleven til støttende forløb hos andre professionelle såsom psykologer eller socialrådgivere (Buland et al., 2011).

Undervisningen skal lede til alle typer af ungdomsuddannelser

Ikke kun vejledningsaktiviteter, men også undervisningen i grundskolen spiller en vigtig rolle i elevernes valgproces og overgang til ungdomsuddannelse.

Det handler for det første om at sikre, at eleverne er fagligt rustede til at indgå i den undervisning, de mødes af i ungdomsuddannelserne (Görlich et al., 2016).

For det andet peger litteraturen på, at den måde, lærere taler om de forskellige ungdomsuddannelser på, påvirker elevernes forestilling om valg af ungdomsuddannelse. Fx kan lærere omtale krav og forventninger til de forskellige ungdomsuddannelser på en måde, der er med til at hierarkisere ungdoms-

uddannelserne. Derfor peger flere studier på, at lærere i udskolingen bør have et godt kendskab til alle typer ungdomsuddannelser (EVA, 2015; Dyssegaard, Hemmer Egeberg, Steenberg, Tiftikci, & Vestergaard, 2014a; Høgh et al., 2016).

For at forberede eleverne til de forskellige typer ungdomsuddannelser kan læreren arbejde med praksis- og anvendelsesorienteret undervisning. De kan understøtte, at deres undervisning tilgodeser erhvervsuddannelserne, fx ved at lave undervisningsforløb, der kombinerer teori og praksis. Lærerne kan på den måde bidrage til, at eleverne stifter bekendtskab med nogle af de undervisningsformer, de kan møde på erhvervsuddannelserne (EVA, 2015).

Introduktionskurser i 8. klasse og brobygning til ungdomsuddannelse for eleverne giver også mulighed for, at lærerne i udskolingen besøger forskellige ungdomsuddannelser, så de opnår et større kendskab til viften af uddannelsesmuligheder. Brobygningen for lærerne kan foregå, samtidig med at eleverne har forløb på de forskellige ungdomsuddannelser. Lærerne kan ligesom eleverne vælge forskellige ungdomsuddannelser, de ønsker at besøge. Det betyder, at lærerne får et større fagligt kendskab til indholdet i ungdomsuddannelserne og en indsigt i forskellige studiemiljøer (EVA, 2015).

Inddrag forældre i vejledningsaktiviteter

Elever med forældre, der aktivt tager del i og interesserer sig for deres børns skolegang, trives bedre og har færre problemer med at træffe et valg om fremtidig uddannelse og fremtidigt job (Christensen & Larsen, 2011; EVA, 2012; Thornsberry, 2010).

I den sammenhæng peger flere studier på, at et vigtigt element i vejledningen er, at den også understøtter forældrenes interesse for deres børns videre skolegang og uddannelsesvalg. Vejledningen skal også give information om uddannelsesvalg til forældre, der ikke af sig selv opsøger denne viden. Der er i særlig grad et behov for mere information til kortuddannede forældre, til forældre til elever med anden etnisk baggrund end dansk og til forældre med høje og måske snævre forventninger til deres børn (Katznelson & Pless, 2008; Poulsen et al., 2016).

Samtidig peger den udvalgte litteratur på, at det ofte kræver en særlig indsats, fordi de forældre, der i særlig grad har behov for mere information, ofte udeligger fra informationsarrangementer. Forældreinddragelse kan i nogle tilfælde kræve, at vejleder og lærer tænker kreativt. Fx kan problemet med fraværende forældre til dels imødekommes, ved at elever besøger de arbejdspladser, hvor klassekammeraternes forældre arbejder, og her får indblik i et erhverv (Poulsen et al., 2016).

Eksempel

Vejledningsaktiviteter, der har fokus på elevernes læring og er en del af et sammenhængende forløb, kan fx handle om at tilrettelægge virksomhedsbesøg, hvor eleverne inden besøget forbereder sig ved at søge viden om et arbejdsmarked og en konkret virksomhed. Selve besøget kan rumme oplæg fra forskellige medarbejdergrupper i virksomheden om deres arbejdsopgaver og deres forskellige veje til det job, de besidder. Eleverne kan også have til opgave at interviewe udvalgte medarbejdere om deres job og uddannelsesveje.

Som opfølgning på et virksomhedsbesøg kan eleverne fx lave små film med portrætter af medarbejdere, deres uddannelsesvej og deres daglige arbejdsopgaver. Eleverne kan ved fremvisningen fortælle, hvad der var det mest overraskende ved besøget, og hvilke arbejdsopgaver de opfattede som sjove eller interessante, og begrunde hvorfor. Eleverne kan fx fremvise filmklippene på et forældremøde. Efterbehandlingen af virksomhedsbesøget hjælper eleverne til at bearbejde indtryk fra besøget og til at reflektere over forhold og sammenhænge, der er relevante for dem i forhold til et jobområde eller en jobfunktion.

Den udvalgte litteratur peger på, at det kan have positiv betydning for elevernes overgang fra grundskolen til ungdomsuddannelse, når:

- Vejledningsforløbene fokuserer på elevernes læring
- Vejledningsforløbene tilpasses den enkelte elev
- Vejledningsforløbene tager afsæt i styrkerne ved forskellige typer af vejledningssamtaler
- Vejledningsforløbene rummer aktive vejledningsaktiviteter
- Eleverne oplever sammenhæng i vejledningsforløbene på tværs af de forskellige aktiviteter
- Vejlederen planlægger vejledningsforløb og skaber gode relationer til eleverne
- Lærerne forbereder eleverne på alle typer af ungdomsuddannelser igennem undervisningen
- Forældre inddrages i vejledningsaktiviteter.

Sæt fokus på elevernes sociale og faglige tilhørsforhold til ungdomsuddannelsen

Overgangen er ikke overstået med, at eleverne kommer godt fra grundskolen. Eleverne skal også godt i gang med ungdomsuddannelsen både fagligt og socialt.

Det har afgørende betydning for elevernes overgang og fastholdelse i opstarten af en ungdomsuddannelse, at de tidligt føler sig fagligt og socialt hjemme. Relationsarbejde, hjælp til at etablere gode studievaner og hurtig opfølgning på fravær kan bidrage til at sikre elevernes sociale og faglige tilhørsforhold og herigennem fremme elevernes forudsætninger for trivsel og fastholdelse.

Når eleverne begynder på en ungdomsuddannelse, er der ofte to ting, der

bekymrer dem: 1) det nye sociale liv, fx at vænne sig til nye klassekammerater, få nye venner og lære de sociale forventninger på skolen at kende, og 2) de nye faglige krav, fx at kunne navigere blandt nye lærere, flere lektier og et højere fagligt niveau end i udskolingen (Uvaas & McKeivitt, 2013).

Elevers sociale og faglige inklusion, dvs. at de føler, at de hører til og fagligt kan følge med i undervisningen, er de væsentligste faktorer for elevers

fastholdelse i ungdomsuddannelsen. Det er samspillet mellem det sociale og det faglige, der skaber motivation hos eleverne (Pless, 2009; Rambøll, 2017). Særligt i elevernes opstartsfasen er det derfor vigtigt, at skolerne understøtter, at eleverne opbygger et socialt og fagligt tilhørsforhold (Dyssegaard, Hemmer Egeberg, Steenberg, Tiftikci, & Vestergaard, 2014b).

Understøt elevernes sociale tilhørsforhold

Elevernes oplevelse af, at de er faldet godt til socialt i et nyt uddannelsesmiljø, er afgørende for, at de får en tilknytning til uddannelsesstedet (Dyssegaard et al., 2014b; Ecker-Lyster & Niileksela, 2016; Slottved et al., 2016).

Flere studier peger på, at det er centralt, at eleverne oplever det nye uddannelsesmiljø som trygt. I opstartsfasen er det vigtigt, at eleverne har tid til at finde sig til rette det nye sted. Det kan være både i forhold til at lære at finde rundt på skolen og i forhold til at lære de nye rutiner og normer at kende. Derudover kan læreren hjælpe det trygge uddannelsesmiljø på vej ved at sætte tid af til at lære eleverne at kende, og til at eleverne kan lære hinanden at kende (Dynarski, 2014; Ebbensgaard & Murning, 2011; Thornsberry, 2010).

Skab gode relationer mellem lærer og elev

Gode relationer mellem lærer og elever kan understøtte elevernes overgang og bidrage til fastholdelse både på erhvervsuddannelserne og på de gymnasiale uddannelser (Dyssegaard et al., 2014b; Karlsson & Krane, 2016; Jørgensen, 2011; Slottved et al., 2016). En god relation mellem lærer og elever er kendetegnet ved, at læreren har en anerkendende og respektfuld tilgang til eleverne. Det handler blandt andet om, at læreren viser interesse for elevernes liv og udfordringer på og uden for skolen, og at eleverne oplever, at de også kan komme til læreren med bekymringer, der optager dem (Rambøll, 2017; Markussen, 2010). Samtidig har det en betydning, at eleverne oplever, at læreren er dygtig, optaget af sit fag og god til at forklare svære emner. Faglig dygtighed kan dermed ikke stå alene – lærerens engagement er også afgørende for en god relation (Ulriksen, Murning & Ebbensgaard, 2009).

Det er vigtigt, at skolen har fokus på at skabe nogle rammer, som gør, at læreren har mulighed for at være til stede og til rådighed med hjælp og støtte, når eleverne møder problemer i undervisningen. Lærerens opmærksomhed må køre i flere spor. Ud over at være opmærksom på faget, arbejds-metoderne og elevernes læringsudbytte må læreren også være opmærksom på elevernes reaktioner på undervisningen (Pless, 2009; Markussen, 2010; Ebbensgaard & Murning, 2011).

En god lærer-elev-relation i overgangsfasen er særligt afgørende for elever med faglige, sociale eller personlige udfordringer. Flere studier peger på, at denne gruppe elever i særligt høj grad har behov for lærere, der tager lederskab med hensyn til klassens læringsmiljø, fx ved at stille krav, have respekt for elevernes forskellige forudsætninger og give plads til deres perspektiver og udfordringer i klassen (Pless, 2009; Ulriksen et al., 2009). Omvendt kan en vanskelig lærer-elev-relation være medvirkende til, at en elev falder fra (Karlsson & Krane, 2016).

Støt elevernes sociale fællesskab med hinanden

Social inklusion handler ikke kun om gode relationer mellem lærer og elever, men også om, at eleverne oplever sig som en del af et socialt fællesskab med hinanden. Lærerne har en vigtig opgave med hensyn til at understøtte, at eleverne danner og indgår i gode sociale fællesskaber. Det handler om, at læreren skaber et godt læringsfællesskab med en lydhør og hensynsfuld kultur i klassen (Dyssegaard et al., 2014a). Et vigtigt træk ved et godt læringsfællesskab er, at eleverne kan lytte til hinanden. Dette kan i opstartsfasen understøttes ved at sætte eleverne sammen i forskellige arbejdsgrupper, der tilgodeser, at eleverne danner nye relationer. Det er vigtigt, at læreren ser det som sin opgave at give eleverne redskaber til at håndtere samarbejde i forskellige typer gruppeprocesser (Ulriksen et al., 2009).

Det sociale fællesskab på holdet eller i klassen kan understøtte elevernes motivation for uddannelsen (Slottved et al., 2016). Samtidig har det sociale miljø i en klasse betydning for elevens deltagelse i klasseundervisning og gruppearbejde. Når eleven oplever en socialt velfungerende klasse, der er støttende og anerkendende, betyder det, at eleven er mere tilbøjelig til at bidrage til undervisningen og gruppearbejdet. Også selvom eleven er lidt usikker på sig selv. Omvendt vil elever i en klasse med et dårligt socialt miljø være mere tilbageholdende med at tage aktiv del i undervisningen og gruppearbejdet (Ulriksen et al., 2009).

Et godt fællesskab i klassen eller på holdet har stor betydning for elevernes engagement og deres lyst til at stå op og møde på skolen om morgenen (Jørgensen, Koudahl, Nielsen, & Tanggaard, 2012). Et godt fællesskab handler fx om, at eleverne oplever, at der er plads til at være sig selv og sige sin mening uden at være bange for at blive holdt udenfor. Et godt fællesskab giver også et sammenhold, hvor man hjælper hinanden (Ebbensgaard & Murning, 2011; Tanggaard, 2011). Ud over at læreren kan understøtte det sociale fællesskab i undervisningen, kan sociale arrangementer være med til at styrke fællesskabet. Det er væsentligt at tilrettelægge arrangementer, så alle elever føler sig velkomne og kan deltage (Ulriksen et al., 2009).

Understøt elevernes faglige tilhørsforhold

Eleverne skal ikke kun falde godt til socialt, men også fagligt kunne følge med og være interesserede i undervisningen. Det kræver blandt andet, at eleverne tidligt i ungdomsuddannelsen etablerer gode studievaner og -teknikker, at eleverne kender lærernes faglige forventninger, og at elever med faglige, sociale og personlige udfordringer får støtte, fx igennem mentorordninger.

Etabler gode studievaner og -teknikker fra starten

Gode studievaner hos eleverne kan være med til at give eleverne en oplevelse af faglig inklusion. Flere elever oplever i opstarten på en ungdomsuddannelse, at den nye måde at gå i skole på er svær. Derfor er det vigtigt, at skolen støtter eleverne i allerede tidligt i uddannelsen at opbygge nogle gode studievaner, som klæder eleverne på til at håndtere lektier, noteteknik, karakterer og nye procedurer. Skolen kan fx støtte eleverne igennem workshops om gode studievaner eller lektiecaféer. Workshops kan fx afholdes af ældre elever, som giver deres egne erfaringer med strategier for notetagning og eksamenslæsning videre til nye elever. Lektiecaféer kan understøtte elevernes studievaner ved at tilbyde eleverne støtte til at løse og forstå nye faglige opgaver og på den baggrund hjælpe eleverne til at kunne følge med i undervisningen (Blount, 2012; Dyssegaard et al., 2014a; Roybal et al., 2014; Thornsberry, 2010).

Vær opmærksom på faglige forudsætninger og behov

Faglig inklusion handler også om at tilrettelægge undervisning, der tager højde for forskellige elevgrupper. Lærerne må være opmærksomme på, at eleverne kommer med forskellige faglige forudsætninger, og så vidt muligt tage afsæt i dem. Der kan her være behov for at udvikle metoder til at afdække elevernes faglige forudsætninger, ressourcer, forståelser og vanskeligheder, så lærerens pædagogiske og didaktiske valg sker med afsæt i elevernes behov. Her kan lærerne med fordel både opsøge viden om faglige forudsætninger, fx læsekompetencer, og undersøge elevernes måder at tænke og lære på i forhold til de enkelte fag eller typer af opgaver (Ebbensgaard, Jacobsen & Ulriksen, 2014).

Den udvalgte litteratur peger på, at elever med store faglige eller sproglige udfordringer kræver særlige indsatser (Uvaas & McKevitt, 2013; Dyssegaard et

al., 2014b; Slottved et al., 2016). Det kan handle om:

- At løfte elevernes faglige niveau i bestemte fag, fx igennem lektiecaféer og tilbud om faglig støtte
- At styrke elevernes dansksproglige kompetencer både mundtligt og skriftligt og elevernes netværksdannelse på uddannelsesinstitutionerne, fx igennem danskundervisning for tosprogede, mentorordninger og kontaktlærerordning
- At skolen, når det er relevant, samarbejder med andre faggrupper såsom psykologer og socialrådgivere for at hjælpe udfordrede elever godt i gang med ungdomsuddannelsen.

Forklar faglige begreber, og tydeliggør faglige forventninger

Elever, der begynder på en ungdomsuddannelse, skal lære at begå sig i en ny faglig sammenhæng. For at eleverne oplever at komme godt fra start fagligt, er det vigtigt, at lærerne forklarer nye faglige termer og har en fornemmelse af, hvilke begreber der kan være ukendte for eleverne. Det gælder forklaringer af faglige termer i et letforståeligt sprog både i undervisningen, i opgaveformuleringer og i feedback i alle fag (Dyssegaard et al., 2014a; Katznelson & Pless, 2008; Ulriksen et al., 2009). Det kan fx være en fordel, at læreren henviser til nogle af de begreber, som er blevet brugt i udskolingen, når nye faglige begreber introduceres. Derudover må læreren have fokus på at tydeliggøre forventninger i forhold til mål og krav i den nye undervisningssammenhæng, så eleverne ikke oplever at blive hægtet af i opstartsfasen (Katznelson & Pless, 2008; Uvaas & McKevitt, 2013).

Brug mentorordninger til at støtte eleverne fagligt

Elev-elev-mentorordninger kan i opstartsfasen være en stor støtte for særligt elever med faglige, sociale eller

personlige udfordringer. Mentoren kan med mere intensiv støtte hjælpe eleven med at få etableret gode studievaner og -teknikker. Det kan fx være igennem sidemandsoplæring eller ved at stå til rådighed for spørgsmål og støtte i frokostpauser. En mentor kan også hjælpe eleven med at planlægge tid til lektielæsning eller diskutere faglige forventninger, fx hvordan eleven kan håndtere kravet om, at man skal møde velforberedt op og deltage i timerne (Dyssegaard et al., 2014b; Tiliczek & Ferguson, 2007).

Mentorordninger kan være med til at mindske skellet mellem fagligt stærke og fagligt udfordrede elever, da en mentor allerede i starten af uddannelsesforløbet kan hjælpe eleverne med at få positive faglige oplevelser. Fx ved at mentoren tidligt i opstartsfasen hjælper eleven med at forberede sig til undervisningen, så elevens forudsætninger for at kunne følge med i undervisningen og for at lære bliver styrket (Dynarski, 2014; Dyssegaard et al., 2014b). Samtidig kan mentorrelationen medvirke til, at eleverne opbygger den nødvendige tillid, som er fundamentet for, at de får den hjælp, de har brug for (Görlich et al., 2016). Et vigtigt skridt forud for etableringen af en mentorordning kan være en screening af elevernes forudsætninger og studiekompetencer (Markussen, 2010).

Sæt tidligt ind mod fravær

Flere internationale frafaldsstudier peger på, at den vigtigste indikator for, at en elev oplever en vanskelig overgang, er antallet af fraværsdage i elevens første tid på uddannelsen (Dynarski, 2014; Blount, 2012; Nielsen, 2012).

Når en elev først er begyndt at have fravær, stiger risikoen for frafald. Begyndende fravær kan blive til en ond cirkel, hvor elevens oplevelse af at miste noget af det faglige indhold gør det sværere at vende tilbage til undervisningen.

Den udvalgte litteratur peger på, at når skolen følger op med faglig og social støtte, så snart en elev begynder at have fravær, kan det være med til at bryde den onde cirkel for eleven (Jørgensen et al., 2012). Data om elevernes tilstedeværelse kan hjælpe både lærere og ledelse til at identificere, hvilke elever der har behov for tidlige sociale eller faglige indsatser. Skolens data om fravær skal bruges til opfølgninger med de enkelte studerende, fx igennem studievejledningen (Blount, 2012; Dynarski, 2014; Dyssegaard et al., 2014a).

Som lærer er det desuden vigtigt at være opmærksom og reagere på elevernes udfordringer i forhold til at være socialt og fagligt inkluderet i undervisningen, hvis de på grund af fravær ikke har deltaget i undervisningen i en periode. Derudover kan lærerens støtte til eleven bidrage til, at eleven oplever det som meningsfuldt at gøre en indsats for at blive på skolen (Jørgensen et al., 2012; Karlsson & Krane, 2015; Tilleczek & Ferguson, 2007).

Eksempel

Overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse kan i de enkelte fag rumme et stort spring for eleverne med hensyn til indhold og den terminologi, der anvendes i faget. Der er fx stor forskel på, om man i dansk skal mene noget om en tekst, eller om eleven skal udarbejde en egentlig tekstanalyse. I matematikundervisningen kan arbejdet med beviser og udledninger ligge langt fra den måde, som matematikundervisningen er tilrettelagt på i grundskolen. Det handler om at hjælpe eleverne med at koble det fagsprog og de undervisnings- og evalueringsformer, de tidligere har mødt, med det, de møder i ungdomsuddannelsen.

For at læreren i ungdomsuddannelsen får en fornemmelse af, hvilke begreber og faglige områder der kan være svære eller helt nye for eleverne, kan læreren undersøge, hvilket afsæt eleverne kommer med. Indblikket i, hvad eleverne har med sig fra grundskolen, kan styrkes ved at samarbejde med de grundskoler, eleverne typisk kommer fra. Arbejdsformer, brug af fagsprog osv. kan være et tema på et samarbejds møde eller en del af et brobygningstiltag for lærere.

(Eksempel inspireret af Ebbensgaard, 2014).

Den udvalgte litteratur peger på, at det kan have en positiv betydning for elevernes faglige og sociale inklusion og fastholdelse i opstarten på en ungdomsuddannelse, når:

- Lærerne etablerer gode relationer til eleverne
- Lærerne understøtter elevernes sociale fællesskaber med hinanden
- Lærerne understøtter gode studievaner og -teknikker hos eleverne fra starten
- Lærerne er eksplicitte med hensyn til brugen af fagsprog og med hensyn til faglige forventninger
- Lærerne har blik for elevernes forskelligheder
- Skolen reagerer tidligt på elevernes fravær.

Undervisningsdifferentiering er endnu et vigtigt element i en god overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse – læs derfor også vidensnotaterne om undervisningsdifferentiering

Det er afgørende, at lærerne igennem deres pædagogiske og didaktiske indsats understøtter elevernes faglige inklusion og påvirker deres motivation for at gennemføre en uddannelse. Det handler om at gøre undervisningen så relevant, engagerende, inddragende og vedkommende for eleverne som muligt. Tydelig kommunikation, stærk klasserumsledelse,

differentieret undervisning, anvendelsesorienteret undervisning, brug af tydelige læringsmål og feedback samt undervisning, der integrerer et fokus på at styrke elevernes positive relationer, fremmer elevernes motivation og fastholdelse.

Læs mere i vidensnotaterne:

- Undervisningsdifferentiering i grundskolen
- Undervisningsdifferentiering i gymnasiet
- Undervisningsdifferentiering i erhvervsuddannelserne.

Pædagogisk ledelse er en forudsætning for at kunne tilrettelægge gode overgangsaktiviteter – læs derfor også vidensnotatet om pædagogisk ledelse

God pædagogisk ledelse både i grundskolen og på ungdomsuddannelsen er en forudsætning for, at de involverede aktører har mulighed for at tilrettelægge gode overgangsprocesser for eleverne. Dels er det afgørende, at ledelsen i grundskolen har fokus på at understøtte læreres og vejlederes arbejde med at hjælpe eleverne på vej igennem tilpassede vejlednings- og overgangsaktiviteter. Dels

er det afgørende, at ledelsen i ungdomsuddannelsen støtter eleverne i at opbygge et socialt og fagligt tilhørsforhold på ungdomsuddannelsen. Det indebærer, at ledelsen både i grundskolen og i ungdomsuddannelserne sætter en retning for arbejdet med at skabe en god overgang, organiserer kompetencer med blik for elevernes overgang og går i dialog med lærerne om undervisningen.

Læs mere i vidensnotatet:

- Pædagogisk ledelse.

Skole-hjem-samarbejde kan være med til at understøtte elevernes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse – læs derfor også vidensnotatet om et godt skole-hjem-samarbejde

Inddragelse af forældre i overgangen mellem grundskole og ungdomsuddannelse er vigtigt, da forældrene har stor betydning for elevernes læring og udvikling. Forældregruppen i den enkelte klasse eller på den enkelte skole rummer forældre med forskellige ressourcer, og samarbejdet mellem skole og hjem skal tilrettelægges, så alle forældre får mulighed for at deltage i samarbejdet. Betydningen af samarbejdet mellem skole og hjem afhænger af, hvordan forældrene inddrages, og af kvaliteten af samarbejdet.

I notatet fremhæves fem aspekter, som er af betydning for et godt skole-hjem-samarbejde:

1. Se samarbejdet som et partnerskab
2. Lær af forældrenes viden
3. Konkretiser forældrenes rolle
4. Differentiér samarbejdet
5. Prioritér samarbejdet strategisk og i hverdagen.

Læs mere i vidensnotatet:

- Skole-hjem-samarbejde.

Alle vidensnotater
kan findes på
www.eva.dk/viden-om

Forslag til videre læsning

Den litteratur, der ligger til grund for dette vidensnotat, er samlet i en litteraturliste, som kan findes her: www.eva.dk/viden-om og www.emu.dk.

Hvis du ønsker at læse mere om overgange mellem grundskole og ungdomsuddannelse og således selv konsultere litteraturen vil vi anbefale nedenstående udgivelser.

Christensen, G. & Larsen, M.S. (2011): *Viden om vejledning*. Aarhus: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, Aarhus Universitet.

Ebbensgaard, A.B. & Murning, S. (2011): Læringslyst og læringsvilje. I: Jørgensen, C.H. (red.), *Frafald i erhvervsuddannelserne*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Jørgensen, C.H. (2011): *Frafald i erhvervsuddannelserne*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Pless, M., Juul, T.M. & Katznelson, N. (2016): *Uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring i ungeperspektiv*. København: Center for Ungdomsforskning.

Poulsen, B.K. et al. (2016): *Udsyn i udskolingen*. Frederikshavn: Dafolo.

Slottved, M., Hjermov, P., Vester, L., Jensen, M., Myrup Jensen, V., Tødsø Jensen, M., Holt, H., Jørgensen, A.K., Søndergaard, N.M. & Friche, N. (2016): *Bedre Veje til Ungdomsuddannelse: Indhold, værktøj og metoder*. København: KORA, SFI & EVA.

Du står med en del af en samlet videnspakke

Dette vidensnotat indgår i en videnspakke, der indeholder en række forskellige produkter, der på hver sin måde præsenterer og lægger op til videre arbejde med vidensnotatets pointer om overgange mellem grundskole og ungdomsuddannelse.

PowerPoint-præsentationer

Præsenterer de vigtigste pointer fra vidensnotatet og lægger op til, at I kan videreformidle dem til relevante modtagere.

Speeddrawing

På få minutter introduceres pointerne fra vidensnotatet i et lydclip med udgangspunkt i en visualisering.

Vidensnotat

Baserer sig på en systematisk vidensopsamling om overgange mellem grundskole og ungdomsuddannelse.

Plakat

Visualiserer vidensnotatets vigtigste pointer og kan hænges op, fx på lærerværelset.

Udviklingsredskaber

Udspringer af pointer fra vidensnotatet og lægger op til, at I igangsætter en systematisk refleksions- og udviklingsproces i jeres team.

Du kan finde udgivelser og produkter om overgange mellem grundskole og ungdomsuddannelse på www.eva.dk/viden-om og www.emu.dk.

En god overgang kræver en fokuseret indsats, både i grundskolen og i ungdomsuddannelserne

Sæt fokus på elevernes læring og refleksion i vejledningsforløbene i udskolingen

Understøt elevernes sociale tilhørsforhold til ungdomsuddannelsen

Tilpas vejledningsforløbene til den enkelte elev

Understøt elevernes faglige tilhørsforhold gennem gode studievaner og blik for elevernes forudsætninger

Sæt fokus på de forskellige roller vejledere, lærere og forældre spiller for elevernes overgangsprocesser

Sæt tidligt ind mod fravær

Find hele materialet på:
www.eva.dk/viden-om
www.emu.dk

Denne publikation formidler i kort form viden om **Overgange mellem grundskole og ungdomsuddannelse**. Vi har valgt at kalde publikationen et vidensnotat.

Vidensnotatets formål er at gøre den aktuelle og mest relevante forskning tilgængelig for praktikere. Viden er vigtig, når man vil udvikle og forbedre uddannelse og undervisning. Men viden udvikler ikke i sig selv praksis. Viden fra litteraturen skal oversættes og omsættes for at give mening.

Det kræver først og fremmest en kultur på skolen eller uddannelsesinstitutionen, som gør det vigtigt og legitimt at opsøge viden – fra litteraturen, fra kolleger og fra egen praksis. Det kræver desuden en kultur, hvor de professionelles egne erfaringer og faglighed bringes i spil, og hvor det er betydningsfuldt løbende at undersøge og afprøve nye vidensbaserede praksisformer. Først da bliver de fund fra litteraturen, som fx præsenteres her i vidensnotatet, et aktiv i forhold til at skabe stærke uddannelsesinstitutioner og professionel pædagogisk praksis af høj kvalitet.